

Whitepaper

Opbrengstbewust werken in groep 1 en 2

Door [Marjan van der Maas](#), met dank aan
[Kyra Laarveld](#) en [Ruth Heuvelman](#)

Opbrengstbewust werken in groep 1 en 2

Werken aan goede schoolresultaten begint al in groep 1 en 2. Hoe kom je tot een opbrengstbewust beredeneerd aanbod in de kleutergroepen? Deze whitepaper geeft concrete handvatten.

Hoewel we geen toetsen meer afnemen in groep 1 en 2, is het noodzakelijk om in het leerlingvolgsysteem van groep 1 en 2 de ontwikkeling van jonge kinderen in de verschillende domeinen te volgen, en deze gegevens te gebruiken bij onderwijsontwikkeling. Want het onderwijs aan het jonge kind is van essentieel belang voor de doorgaande lijn binnen de basisschool. Dit onderwijs legt het fundament voor een succesvolle schoolloopbaan.

We zien echter dat de resultaten van de jongste leerlingen vaak alleen in beeld zijn bij de leraren van deze groepen; schoolbreed blijven ze onderbelicht. Als scholen de opbrengsten willen verbeteren, besteden ze vooral aandacht aan de analyses van de methode(on)afhankelijke toetsen, waarbij ze focussen op de resultaten van de groepen 3 tot en met 8. Ook de eindresultaten van de doorstroomtoets groep 8 worden geanalyseerd. Naar aanleiding van al deze analyses en gegevens zetten scholen vervolgacties in. Een gemiste kans, want: opbrengstbewust werken begint in groep 1 en 2.

Het onderwijs aan het jonge kind legt het fundament voor een succesvolle schoolloopbaan

Werken aan hogere opbrengsten start in groep 1 en 2

Bij het opbrengstbewust werken in groep 1 en 2 is het van belang om aandacht te hebben voor de volgende aspecten:

- een heldere visie op het onderwijs aan het jonge kind;
- een opbrengstbewust beredeneerd aanbod, vanuit heldere doelen en leerlijnen;
- de rol van de leraar in groep 1 en 2;
- vroegtijdige signalering;
- ondersteuning vanuit het managementteam.

Deze punten (naar: Van der Maas & Bertu, 2015) lichten we in deze whitepaper nader toe.

Een heldere visie op het onderwijs aan het jonge kind

Als scholen doelgericht en opbrengstbewust willen werken, is een heldere visie op het onderwijs aan het jonge kind een voorwaarde. Zo kunnen zij een doorgaande lijn in het pedagogisch en didactisch handelen in de groepen 1 tot en met 8 waarborgen. Het hele team moet inzicht hebben in deze visie en overtuiging van waaruit de school de ontwikkeling van het jonge kind stimuleert. Dan gaan alle leraren zich medeverantwoordelijk voelen voor het onderwijs in de hele school, en niet pas vanaf het moment dat kinderen in groep 3 starten met formeel leren.

Voor het managementteam van de school ligt hier een opdracht: zij dienen de visie op het jonge kind, samen met het onderbouwteam, in kaart te brengen en te delen met het gehele schoolteam. Het is belangrijk dat deze visie aansluit bij de schoolbrede visie om zo een doorgaande lijn in het onderwijs aan kinderen van vier tot en met twaalf jaar te waarborgen.

In de visie op het jonge kind staat beschreven op welke wijze de school in de groepen 1 en 2 het onderwijs vormgeeft. Deze beschrijving kan gemaakt worden aan de hand van het curriculaire spinnenweb (zie figuur 1) van Van den Akker (2003).

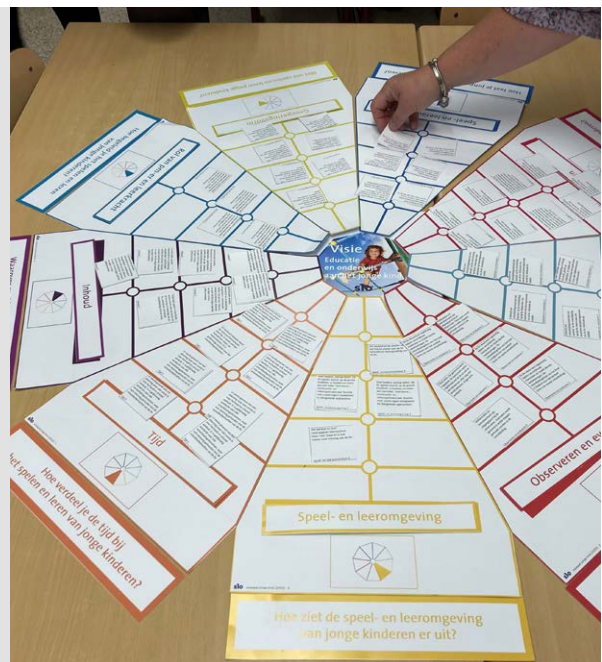

Figuur 1: Het curriculaire spinnenweb (Van den Akker, 2003).

Meer lezen

Over het toepassen van dit spinnenweb en de wetenschappelijke onderbouwing lees je meer in de volgende artikelen:

- [Het curriculaire spinnenweb als fundament voor kleuteronderwijs. Een kijkje in de praktijk: van schoolvisie naar visie op het jonge kind](https://tinyurl.com/spinnenweb) (tinyurl.com/spinnenweb) door Ruth Heuvelman en Jan van den Akker;
- [Ontwikkeling in kaart brengen. Volgen zonder kleutertoetsen](https://tinyurl.com/volgenzonderkleutertoetsen) (tinyurl.com/volgenzonderkleutertoetsen) door Ruth Heuvelman.

Het circulair spinnenweb in het visiespel van SLO.

Een opbrengstbewust beredeneerd aanbod

Het beredeneerd aanbod, afgestemd op de onderwijsbehoeften van jonge kinderen, vormt de basis van het onderwijs in de groepen 1 en 2 en de doorgaande lijn naar groep 3 en hoger. Hoe kom je nu in de kleutergroepen tot zo'n opbrengstbewust beredeneerd aanbod voor de leerlingen? Figuur 2 maakt dit inzichtelijk. Hierna lichten we deze figuur toe.

Figuur 2: De cyclus van opbrengstbewust werken met jonge kinderen.

Doelen formuleren

In de cyclus van opbrengstbewust werken starten de leraren, in overleg met de intern begeleider en het managementteam, met het bepalen van de doelen voor het gehele schooljaar. Over het algemeen kunnen ze hierbij gebruikmaken van de doelen en leerlijnen die in het leerlingvolgsysteem voor de onderbouw worden weergegeven per groep of per leeftijd. Doelen en leerlijnen vormen het fundament van een beredeneerd aanbod.

De doelen worden verdeeld in routinedoelen, die leraren de hele periode in groep 1 en 2 aan hun leerlingen aanbieden, en [aanbods- of focusdoelen](https://tinyurl.com/aanbodsdoelenpo) (tinyurl.com/aanbodsdoelenpo), bijvoorbeeld voor fonemisch bewustzijn en getalbegrip. Hierbij zijn leraren essentieel om de kennis over te dragen, instructie te geven, aan de leerlingen.

Meer lezen

In het volgende artikel lees je meer over het werken met doelen in de onderbouw:

[Gezamenlijke visie creëren. Doelen: houvast of puzzel?](https://tinyurl.com/doelenhouvast) (tinyurl.com/doelenhouvast) door Monique Jeurissen, Manon Hulsbeek, Kobi Wanningen en Annemarieke Kool.

Aanbod bepalen

Leraren kiezen ontwikkelingsmaterialen en activiteiten die passen bij de doelen die ze willen bereiken. Ze maken voor dit aanbod een themaplanning, waarin ze kennisrijke thema's opnemen. Het plannen van een rijk aanbod, met uitdagende thema's, draagt eraan bij dat kinderen werken aan uitbreiding van hun kennis van de wereld en dat voor iedere leerling iets nieuws te leren valt (Meester, 2021). Brede complexe thema's, die langer duren, bieden jonge kinderen de gelegenheid om kennis op te doen.

Rijke, uitdagende thema's dragen eraan bij dat kinderen hun kennis van de wereld uitbreiden

Plan uitvoeren

Deze thema's worden zowel in de kring als tijdens binnen- en buitenspel (met behulp van materialen) aangeboden. Bij jonge (risico)leerlingen is het van belang dat er een goede balans is tussen instructie- en spelactiviteiten. Beide krijgen in een rijk aanbod voor het jonge kind dan ook een plaats. Een beredeneerd en doelgericht aanbod biedt leerlingen de gelegenheid om de verworven kennis ook toe te passen en uit te breiden binnen (begeleid) spel.

Meer lezen

In het volgende artikel lees je meer over hoe het werken met thema's er in de praktijk uit kan zien:

[Kennis vergroten met speelbaar thema. Goed onderwijs zonder methode](https://tinyurl.com/zondermethode) (tinyurl.com/zondermethode) door Ruth Heuvelman en Annelies van der Horst.

Observeren en evalueren

Het is belangrijk dat leraren de ontwikkeling van hun leerlingen observeren. Om dit goed te kunnen doen, dienen ze de leerlijnen te kennen, evenals de volgorde waarop jonge kinderen zich ontwikkelen. Leraren kunnen – met de doelen, die voorafgaand aan de themaperiode bepaald zijn, als uitgangspunt – gericht observeren tijdens activiteiten of tijdens spel.

Leraren kiezen meerdere situaties binnen het thema om een kind te observeren. Het gaat dan om situaties waarin het kind naar verwachting de vaardigheid of kennis gaat tonen die aansluiten bij het doel. Belangrijk daarbij is dat leraren het geobserveerde gedrag goed kunnen plaatsen en kunnen zien waar het kind zich in diens ontwikkeling bevindt: is het kind er qua niveau aan toe dat het doel wordt aangeboden, is het al een stap verder of is het juist nog niet zo ver in de ontwikkeling (Heuvelman, 2023)? Deze informatie geeft duidelijkheid over het vervolgaanbod binnen het thema: wat heeft een kind nog nodig om het doel te halen?

Leraren noteren de bevindingen van de observatie direct in het leerlingvolgsysteem – via een tablet – of op een (post-it)blaadje wat later verwerkt kan worden in de klassenmap. Deze gegevens gebruiken leraren bij de evaluatie van het themaplan.

Meer lezen

In het volgende artikel lees je meer over observeren en evalueren:

[Ontwikkeling volgen zonder toetsen. Observeren van ontwikkelingsvoortgang](https://www.expertis.nl/ontwikkeling-volgen-zonder-toetsen-observeren-van-ontwikkelingsvoortgang)

(tinyurl.com/observerenkleuters) door Cathy van Tuijl, Tinka Hofmeijer en Ruth Heuvelman.

Analyseren en interpreteren

Op basis van de observaties en evaluatiemomenten onderzoeken leraren of de doelen uit het thema worden beheerst of nogmaals aangeboden moeten worden in een volgend thema. Op basis van deze analyse wordt het vervolgaanbod gepland en uitgevoerd. Hiermee is de cyclus van opbrengstbewust handelen in de groepen 1 en 2 gerealiseerd.

Reflectievragen voor leraren

Hierna zetten we een aantal vragen op een rij voor leraren die bewust willen nadenken over hun aanbod en opbrengsten:

- Hoe staat het met het pedagogisch klimaat in mijn groep?
- Beschik ik over het juiste doelgerichte aanbod, passend bij de ontwikkelingslijnen en ontwikkelingsbehoeften in mijn groep?
- Bied ik rijke thema's aan, waarin voor iedere leerling iets te leren valt?
- Heb ik een uitnodigende, doelgerichte en rijke speel-leeromgeving?
- Is het proces van systematisch volgen (observeren ontwikkeling, registreren) optimaal ingericht?
- Is er sprake van een gedifferentieerde werkwijze in mijn groep?
- Is er een warme overdracht van de voorschoolse voorziening en naar groep 3?

Naar: Van der Maas & Bertu (2015).

De rol van de leraar in groep 1 en 2

Onderwijs geven aan jonge kinderen vraagt om specifieke pedagogische en didactische kennis en vaardigheden. Zo is het noodzakelijk dat leraren in groep 1 en 2 zicht hebben op de pedagogische en didactische doelen en leerlijnen, die aangeboden moeten worden om de doorgaande lijn naar de rest van de basisschool te waarborgen. Goed kunnen organiseren, differentiëren en instructie geven zijn ook noodzakelijk. Vooral op het gebied van de basiskennis en de taal- en rekenontwikkeling vindt kennisverwerving immers leraar-geleid en met behulp van instructie plaats (Kirschner et al., 2006).

Het is belangrijk dat leraren – binnen de thema's – gericht werken aan reken- en taaldoelen. Sociaal-emotionele doelen en motorische doelen worden door leraren soms gericht en vaak impliciet aangeboden, bijvoorbeeld binnen spelsituaties.

Onderwijs geven aan jonge kinderen vraagt om specifieke pedagogische en didactische kennis en vaardigheden

Het is verder van belang dat leraren aansluiten bij de zone van naaste ontwikkeling, om door middel van scaffolding alle leerlingen optimaal in hun ontwikkeling te stimuleren (Vygotsky, 1978; Kirschner et al., 2020). Hierbij zorgen ze ervoor dat het aanbod net iets boven het niveau van een leerling ligt. Als de leerling de stof beter beheerst, bouwen leraren de hulp stap voor stap af.

Vroegtijdige signalering

Een goede start op de basisschool is noodzakelijk voor een succesvolle verdere schoolloopbaan, zo stelden we al eerder. De beginsituatie van iedere leerling is anders bij de start in groep 1. Soms is hierover informatie beschikbaar vanuit de voorschoolse voorziening, soms ook niet. Het bieden van optimale onderwijskansen voor iedere leerling staat vanaf dag één op de basisschool voorop. Dit betekent onder andere dat het onderwijs vanaf groep 1 een doelgericht aanbod voor leerlingen bevat.

Na het afschaffen van de Cito-toetsen is goed observeren en registreren in groep 1 en 2 een noodzakelijke voorwaarde geworden om informatie te krijgen over de ontwikkeling van het jonge kind. We schreven dit al eerder. Als je de kwaliteit van het onderwijs in de groepen 1 en 2 in beeld wilt krijgen, is het belangrijk om te kijken naar de brede ontwikkeling van het jonge kind. Dit is een voorspeller van succes in de doorgaande leerlijn in de school.

Door leerlingen al meteen bij de start in groep 1 te observeren en hun ontwikkeling in kaart te brengen en te registreren, krijgen leraren hen in de eerste weken na binnenkomst snel goed in beeld. Mogelijke risicoleerlingen of leerlingen die verder of sneller in hun ontwikkeling zijn, worden gesignaleerd.

Risicoleerlingen

Vroegtijdig signaleren is belangrijk om vervolgens preventief te (kunnen) handelen bij risicoleerlingen. Voor jonge risicoleerlingen is het van belang om vroegtijdig te starten met een doelgerichte aanpak. We moeten hen om te beginnen lees- en rekenvaardigheid bijbrengen, want die vaardigheden ontwikkelen kinderen niet vanzelf! Leren lezen of omgaan met getalbegrip is een cultureel proces, en niet een natuurlijk proces, zoals leren lopen (Willingham, 2017). Hoe langer we wachten met het ontwikkelen van deze vaardigheden, hoe groter de achterstand wordt. Dit noemen we ook wel het Mattheüseffect (Stanovich, 1986).

Vroegtijdig signaleren is belangrijk om vervolgens preventief te (kunnen) handelen

In groep 1 en 2 is er – zeker voor jonge risicoleerlingen – dan ook structureel aandacht voor:

- fonologisch bewustzijn (klankgroepen in zinnen/woorden);
- fonemisch bewustzijn (klanken in woorden);
- klank-tekenkoppeling (letters).

Voor de rekenontwikkeling is het van belang veel aandacht te besteden aan getalbegrip en meten en meetkunde. Dit doen leraren binnen grote en/of kleine effectieve instructiekringen en spelsituaties. Het is bovendien noodzakelijk om extra tijd te besteden – incidenteel of intentioneel – aan beginnende geletterdheid en beginnende gecijferdheid.

Leerlingen die verder of sneller zijn

Het is – zoals gezegd – ook cruciaal om leerlingen die verder of sneller in hun ontwikkeling zijn vroegtijdig te signaleren. Zo kunnen leraren onderpresteren en probleemgedrag voorkomen en de doorgaande ontwikkeling van deze leerlingen stimuleren, met passende doelen. Door rijke thema's aan te bieden, krijgen deze kinderen de mogelijkheid om op hun eigen niveau deel te nemen aan het onderwijs. In deze rijke thema's kunnen ze:

- veel ervaringen opdoen;
- onderzoeken;
- samen spelen en leren;
- vanuit probleemstellingen oplossingen aandragen.

Ondersteuning vanuit het managementteam

Duurzaam verbeteren vraagt een gezamenlijke aanpak van alle betrokkenen binnen de school. Het managementteam in de school heeft echter een sleutelrol bij het streven naar kwalitatief goed onderwijs, ook in groep 1 en 2. Dat start al bij de visievorming op het onderwijs aan jonge kinderen, zo zagen we eerder. Daarnaast moeten MT-leden samen met de leraren van groep 1 en 2 de hiervoor besproken cyclus van opbrengstbewust werken vormgeven en borgen, zodat de onderwijskwaliteit in groep 1 en 2 op een hoog niveau komt (of blijft) en duurzaam van karakter is.

Het managementteam heeft een sleutelrol bij het streven naar kwalitatief goed onderwijs in groep 1 en 2

Daarnaast is het ook van belang dat het managementteam in de gaten houdt dat de vaardigheden van de leraren op peil blijven (of komen), zodat zij in staat zijn een goed beredeneerd aanbod neer te zetten, met effectieve instructie in de grote en kleine kring en tijdens spelsituaties. Goed klassenmanagement dat aansluit op het klassenmanagement van de leraren in de hogere groepen is daarbij ook van belang. Specifieke aandacht voor en begeleiding van startende leraren in groep 1 en 2 is ook noodzakelijk, omdat zij tijdens hun opleiding vaak slechts een korte periode stage gelopen hebben in het kleuteronderwijs en meestal moeten wennen aan het werken zonder methoden.

Reflectievragen voor MT-leden

Hoe faciliteer je het werken aan onderwijskwaliteit in de groepen 1 en 2? Onderstaande vragen helpen het managementteam hierbij:

- Hoe faciliteer ik het personeel in de groepen 1 en 2 om een doelgericht, beredeneerd aanbod (met heldere doelen) te ontwikkelen en uit te voeren, zodat zij een stevige basis leggen voor de verdere ontwikkeling van leerlingen in de doorgaande lijn van groep 1 tot en met 8?
- Hoe zorg ik ervoor dat de vaardigheden en de rol van de leraren in groep 1 en 2 op peil blijven of komen, zodat zij voldoen aan de eisen die de school aan de onderwijskwaliteit stelt?
- Hoe creëer ik eigenaarschap bij de leraren in groep 1 en 2? Hoe zorg ik ervoor dat zij de verantwoordelijkheid (kunnen) nemen voor het beredeneerd aanbod aan alle leerlingen in groep 1 en 2, en dat zij de opbrengsten in hun groepen observeren, evalueren en analyseren?
- Hoe verbind ik het hele team aan de onderbouw om, vanuit een gemeenschappelijke visie en ambitie, goed onderwijs in een doorgaande lijn van groep 1 tot en met 8 te verwezenlijken?

Naar: Van der Maas & Bertu (2015).

Bijdragen aan talentontwikkeling

Zoals eerder benoemd, is het onderwijs in de onderbouw het fundament waarop de rest van de basisschool voortbouwt. Het is dus essentieel om het beredeneerd aanbod in groep 1 en 2 op orde te hebben. Dit vraagt om een open en lerende houding van zowel de (onderbouw)leraren als het managementteam.

De visie van waaruit dit aanbod concreet vorm krijgt, kan per school verschillend zijn. Als scholen echter vanuit een gerichte visie en met heldere ambities doelgericht en bewust werken aan kwalitatief goed onderwijs voor jonge kinderen, dragen zij bij aan de ontwikkeling van de talenten van alle leerlingen.

Meer informatie

Wil je meer weten over opbrengstbewust werken in groep 1 en 2 van de basisschool?

- Neem contact op met [Marjan van der Maas](mailto:marjan.van.der.maas@expertis.nl), telefoon 06 – 15 82 09 50, e-mail marjan.van.der.maas@expertis.nl.
- Of kijk op de website van Expertis Onderwijsadviseurs: [thema Jonge kind](https://tinyurl.com/Expertisjongekind) (tinyurl.com/Expertisjongekind). Hier vind je onder andere inhoudelijke artikelen, leestips en informatie over de dienstverlening van Expertis.

Literatuur

Heuvelman, R. (2023). Observeren van ontwikkelingsvoortgang. *HJK*, (8), 14-18.

Kirschner, P. A., Sweller, J., & Clark, R. E. (2006). Why minimal guidance during instruction does not work: An analysis of failure of constructivist, discovery, problem-based, experiential and inquiry-based teaching. *Educational Psychologist*, 41(2), 75-86.

Kirschner, P. A., Claessens, L., & Raaijmakers, S. (2020). *Op de schouders van reuzen*. Ten Brink Uitgevers.

Meester, E. (2021). *Wetenswaardig. Curriculumontwikkeling voor primair onderwijs*. Pica.

Stanovich, K. E. (1986). Matthew Effects in Reading: Some Consequences of Individual Differences in the Acquisition of Literacy. *Reading Research Quarterly*, 21(4), 360-407.

Van der Maas, M. & Bertu, M. (2015) *Verbeterkracht in de onderbouw van het primair onderwijs. Samenwerken aan versterking van het beleid "Opbrengstbewust handelingsgericht werken van peuters tot groep 3"*. KPC Groep.

Van den Akker, J. (2003). Curriculum perspectives: an introduction. In J. van den Akker, W. Kuiper & U. Hameyer (Reds.), *Curriculum Landscapes and trends* (pp. 1-10). Kluwer Academic Publishers.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind and society. The development of higher mental process*. Harvard University Press.

Willingham, D. T. (2017). *The Reading Mind*. Jossey-Bass Inc Pub.

© Expertis Onderwijsadviseurs, 2024

www.expertis.nl
info@expertis.nl

 @Expertis Onderwijsadviseurs
 @Expertis Onderwijsadviseurs
 @Expertisadvies

Amersfoort

Grote Koppel 14
3813 AA Amersfoort
T 033 – 46 12 680

Almelo

Brugstraat 11
7607 XJ Almelo
T 074 – 85 16 516

Gouda

Burgemeester van Reenensingel 101
2803 PA Gouda